

Ekologiya və ətraf mühitin mühafizəsi ümumxalq işidir

Təbiətin ölkəmizə bəxş etdiyi zəngin sərvətlərə xüsusi qayğı ilə yanaşmaq, belə misilsiz xəzinələri bəşəriyyətin gələcəyi naminə qorumaq üzərimizə düşən başlıca vəzifələrdəndir.

Ümummilli lider Heydər ƏLİYEV

Evimizin qarşısından su kanalı keçir. Onu təqribən 45-50 il öncə tərəvəz sahələrinin və çay plantasiyalarının suvarılmasından ötrü qazıblar. Mənbəyini Xanbulançay su dəryaçasından götürən bu kanalın digər bir vəziyyəti isə sel sularını Xəzər dənizinə ötürməkdən ibarət olub. Yadımdadır, biz bir dəstə kənd uşağı isti yay günlərində suyu bumbuz və göz yaş kimi dumduzu olan bu kanalda çimməkdən doymazdıq. Bundan əlavə, kanaldan çıxan sıf, çəki, külmə kimi dadlı, ləzzətli balıq növləri də neçə-neçə ailənin süfrəsinin bəzəyinə çevrildirdi. Çay plantasiyaları məhv edildikdən və sovxoz sistemi ləğv olunduqdan sonra bu su kanalı da özünün əsas funksiyalarını demək olar ki, itirmiş oldu. Yerli sakinlər məişət tullantılarını, süfrələrinin artığını, müxtəlif cür zir-zibili kanala tökməklə onun saf suyunu lillə, lehməyə döndərdilər. İndinin özündə də bu proses davam etməkdədir: təkçə sakinlər yox, hətta qəssablar da kəsdikləri heyvanın içalatını götürüb kanala atırlar. Bir müddət sonra isə üfunət iyindən heç evin içində də oturmaq olmur. Sözü düz, mövcud vəziyyət barədə yerli icra strukturlarının və bələdiyyənin nümayəndələri də halidirlər. Amma nə faydası - heç kəs əməli bir tədbir görmür...

Əslində isə çirklənməyə məruz qalan təkçə evimizin qarşısından keçən su kanalı deyil. Azərbaycanın digər bölgələrində də əhali və ayrı-ayrı müəssisələr tərəfindən çaylara və dənizə hər gün tonlarla məişət və sənaye tullantıları atılır. Nəticə etibarilə çirklənən su tədricən buxarlana və daha sonra atmosfərə qarışır. Bu isə torpaqların deqradasiyaya uğramasına və şoranlaşmasına, karbohidrogenlərin və digər zərərli maddələrin nəfəs yolları ilə insan orqanizminə keçərək bronxit, katar, pnevmoniya və xərcəng kimi qorxulu xəstəliklərin baş verməsinə səbəb olur. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının məlumatına görə, xərcəng xəstəliyinin səbəblərinin 60-90%-i məhz ətraf mühitin, o cümlədən suyun çirkləndirilməsi ilə bağlıdır. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin hesablamalarına görə, ölkə üzrə təkçə Abşeron yarımadasında antropogen təsirlər nəticəsində çirklənmiş ərazilərin ümumi sahəsi 33,3 min hektardır ki, bunun da 10,6 min hektarı neft və neft məhsulları ilə çirklənməyə məruz qalıb. Bundan başqa, yarımadada 3325 hektar ərazini əhatə edən tullantı və lay suları ilə çirklənmiş 200-ə qədər göl və gölməçələr də mövcuddur.

Bəs görəsən suyu çirkləndirən, mürdarlayan şəxslərin onun insan həyatındakı əvəzsiz yeri barəsində hər hansı məlumatı varmı? Hər halda qısaca da olsa

bu haqda söz açmağı vacib hesab edirik.

Su insan həyatı üçün oksigendən sonra ən əhəmiyyətli element sayılır. İnsan yemək yemədən həftələrlə yaşaya bildiyi halda, susuz isə ancaq bir neçə gün yaşaya bilər. Qanın 92%-ini, sümüklərin 22%-ini, beynin və əzələlərin 75%-ini su təşkil edir.

Cəmiyyətin inkişaf tempindən asılı olaraq insan özünün müxtəlif tələbatlarının ödənilməsi üçün müxtəlif həcmərdə su işlətməli olur. Su, həmçinin sənaye müəssisələrinin işləməsində, əkinçilikdə, suvarmada, nəqliyyatın inkişaf etdirilməsində, səhiyyə və turizmde əsas təbii komponent və həlledici təminat vasitəsi hesab olunur. Azərbaycanda şirin su ehtiyatları, xüsusilə çay suları və yeraltı su mənbələrindən səmərəli istifadə edilərsə, ehtiyaclarımızı hələ uzun illər tam ödəyə bilərik.

Amma çox təəssüf ki, bir sıra yaşayış məntəqələrində içməli su və suvarma suları ilə əlaqədar kifayət qədər problem yaşanmaqdadır. Su obyektləri, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, kanalizasiya və məişət tullantılarının yığılması zamanı istifadə olunur. Bütün bunlar isə öz növbəsində həm ətraf suların çirklənməsinə, həm də ümumi sanitar sistemin korlanmasına gətirib çıxarır.

Ekologiya və ətraf mühitin, o cümlədən su hövzələrinin mühafizəsi konsepsiyası olduqca aktual məsələdir. Azərbaycanda təbiətin mühafizəsi məsələlərinin elmi həllinə hələ 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti tərəfindən başlanılıb və bu, sonralar Azərbaycan SSR dövründə dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılıb. Sovet hakimiyyəti illərində isə Azərbaycan ekoloji sınaq meydanına çevrilib. Ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra iqtisadiyyatın bütün sahələrində ekoloji mühafizə amilinə diqqət artırılıb. Ekologiya üzrə yaradılmış bir çox özəl təşkilatlar - Təbiəti Mühafizə Cəmiyyəti, Yaşıl Hərəkatı, Ekoloji İttifaq, Ekoloji Bərpa Mərkəzi və s. ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində dövlət təşkilatlarına kömək etməklə yanaşı, təbii mühitin mühafizəsi və sağlamlaşdırılması istiqamətində məqsədyönlü işlər görürlər. Artıq bütün elmi tədqiqat institutlarında ekoloji problemlərin həlli aparıcı fəaliyyət sahəsinə çevrilib. Mövcud ekoloji problemləri həll etmək məqsədilə AMEA-nın Ekologiya və Coğrafiya institutlarında təbiəti mühafizə və ekologiya ilə bağlı şöbələr, Xəzər Mərkəzi, Bakı Dövlət Universitetində Ətraf mühitin mühafizəsi kafedrası, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin nəzdində müvafiq elmi təşkilatlar və digər qurumlar təşkil edilib.

İnsafən deyilməlidir ki, ekolo-

ji vəziyyətin sağlamlaşdırılması məqsədilə ölkəmizə postsovet dövründən miras qalmış mövcud su ehtiyatlarının çirklənməsinin qarşısının alınması, biomüxtəlifliyin qorunması, yaşıllıqların artırılması, neft və digər tullantılarla çirklənmiş torpaqların təmizlənməsi, bərk sənaye və məişət tullantılarının, o cümlədən təhlükəli tullantıların tələb olunan səviyyədə utilizə olunmasının təmin edilməsi istiqamətlərində müvafiq işlər görülməkdədir. Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin bilavasitə təşəbbüsü və iştirakı ilə son dövrlərdə bir sıra hüquqi normativ sənədlər, o cümlədən "Azərbaycan Respublikasının Su Məcəlləsi", "Bələdiyyələrin su təsərrüfatı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, "Su təchizatı və tullantı suları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu Milli Məclis tərəfindən qəbul edilərək icra mexanizminə çevrilib. Bundan əlavə, ekoloji fəlakətlərin qarşısının alınması, mövcud ekoloji problemlərin həll olunması və ekoloji duruma hər hansı mənfi təsirlərin məhdudlaşdırılması məqsədilə dövlətimiz tərəfindən möhkəm qanunvericilik bazası yaradılıb. Təsədüfi deyil ki, 18 mart 2009-cu il tarixdə ölkəmizdə referendum (ümumxalq səsverməsi) keçirilən zaman Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 39-cu maddəsinə belə bir bənd əlavə edilib: "Heç kəs ətraf mühitə, təbii ehtiyatlara qanunla müəyyən edilmiş hədlərdən artıq təhlükə törədə və ya zərər vura bilməz". Bu isə o deməkdir ki, bütün ölkə vətəndaşları, müəssisə və təşkilatlar, özəl qurumlar qanunvericiliklə müəyyən edilmiş ekoloji standart və normalara əməl etməyə borcludur. Əks təqdirdə, bu tələblərə riayət etməyən hüquqi və fiziki şəxslər üçün qanunvericilikdə ciddi inzibati, mülki və hətta cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutulub. Bundan əlavə, hər kəs dərk etməlidir ki, təbiətin

ahəngdarlığını pozanlar, ona lüzumsuz zərbə vuranlar öz gələcəkləri üçün, gələcək nəslin sağlamlığı üçün məsuliyyət daşıyırlar.

Fikrimizcə, ictimai təbliğat vasitələrindən istifadə etməklə ölkə əhalisinin, xüsusən gənc nəslin, o cümlədən məktəblilərin ekoloji cəhətdən savadlanması vacib şərtlərdəndir. Axı, yetişməkdə olan nəsliyə yaşillıq, təmiz su, quşların oxuması, yerdəki bütün gözəlliklər lazımdır. Doğma yurdun təbiətini, onun flora və faunasını qorumaq, yaşıllıq yaratmaq, ağac əkək və becərmək kimi verdişlər uşaqlara hələ kiçik yaşlarından aşılmalıdır. Nə yaxşı ki, ETSN-in müvafiq qurumları tərəfindən son dövrlərdə bu istiqamətdə ardıcıl işlər görülməkdədir. Ölkənin ayrı-ayrı bölgələrində suyun əhəmiyyəti və ondan rəşional istifadə barədə məlumat-maarifləndirmə aksiyalarının keçirilməsi, çayların və kanalların məcrə və sahillərində təmizlik-abadlıq işlərinin aparılması, eləcə də sahillərin möhkəmləndirilməsi və eroziyanın qarşısının alınması məqsədilə ağacların əkilməsi, yaşıllıqların salınması məhz bu qəbildəndir.

O da qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin bilavasitə sədrliyi ilə ekoloji problemlərin müzakirəsinə həsr olunmuş ümumrespublika müşavirələrinin keçirilməsi, ətraf mühitlə bağlı qəbul olunmuş dövlət proqramlarının icrasına göstərilən diqqət, mövcud ekoloji problemlərin daha səmərəli həlli məqsədilə müvafiq sərəncamların imzalanması, eləcə də 2010-cu ilin ölkə başçısı tərəfindən "Ekologiya ili" elan edilməsi bu sahənin prioritet məsələlər sırasına qaldırılmasına parlaq nümunədir.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan əhalisinin içməli su mənbələri sayılan Kür və Araz transsərhəd çaylarında ekoloji vəziyyətin gərginliyi bu gün ciddi probleme çevrilib. Respublika vətəndaşlarının 70 faizinin içməli su kimi istifadə etdiyi bu çaylar öz mənbəyini qaradaş Türkiyə ərazisindən götürür. Araz çayı Ermənistan və İran ərazisindən, Kür isə Gürcüstandan keçərək ölkəmizə daxil olur. Türkiyə ərazisindən çay təmiz şəraitdə sərhədi keçsə də, Ermənistan və Gürcüstan ərazisində çirklənmələr yüksək faiz təşkil edir. Araz çayından isə Qacaran və Qafan molibden dağ-mədən işlərinin bütün axıntıları, İrəvanın və Tbilisinin kanalizasiya suları bu çaylara buraxılır. ETSN-in müvafiq strukturunun apardığı mütəmadi monitorinqlərin nəticəsinə görə, Ermənistan və Gürcüstanda çirklənməyə məruz qalan Kür-Araz transsərhəd çaylarındakı vəziyyət daha dəhşətlidir. Bu çaylar boyu yerləşən rayonlarımızın əhalisi uzun illərdən bəri lilli-palçıqlı suyu gah zəy deyilən maddə ilə, gah da daşdan süzməklə içmək məcburiyyətində qalıb. Heç şübhəsiz ki, bu da lazımi tələbatı tam ödəmir.

Elə bunları nəzərə alan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2007-ci ildən ölkədə "Əhalinin ekoloji cəhətdən təmiz su ilə təminatının yaxşılaşdırılması proqramının" icrası ilə bağlı sərəncam imzalayıb. Bu sərəncamdan irəli gələn vəzifələri isə ETSN çox fəal şəkildə yerinə yetirərək, Azərbaycanın rayonlarında, kənd və qəsəbələrində "Modul" tipli sutəmizləyici qurğular və xüsusi bulaq kompleksləri quraşdırır. Nazir Hüseyn Bağırov mətbuata verdiyi açıqlamasında bildirib ki, qazanılmış təcürbə nəzərə alınaraq, yerli şəraitə tam uyğunlaşdırılmış texnoloji sxem əsasında su təmizləyici qurğuların ölkəmizdə istehsalı təşkil edilib və 2014-cü ildə 40 minə yaxın əhali olan 50 kənddə məhz Azərbaycanda istehsal olunmuş modul tipli sutəmizləyici qurğular quraşdırılıb. Nazir H. Bağırovun sözlərinə görə, yaxın illərdə ölkə üzrə ümumilikdə 800 min əhali təmizləyici qurğular vasitəsilə alınan sudan istifadə etmək imkanı qazanacaq.

Xəzərin suyunun təmizlənməsi və ondan istifadə məsələsi də ETSN-in gündəmində duran vəzifələrdəndir. Artıq Xəzər dənizi suyunun şirinləşdirilməsi üçün müvafiq qurğular quraşdırılmaqdadır. Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti tərəfindən Çilov adasında belə qurğuların quraşdırılması ilə ərazidə yaşayan əhali və orada fəaliyyət göstərən müəssisələr həmin sudan istifadə etmək imkanı qazanıblar.

Göründüyü kimi, ölkəmizdə ekoloji və ətraf mühitin mühafizəsi, su mənbələrinin çirkləndirilməsinin qarşısının alınması istiqamətində ardıcıl və məqsədyönlü tədbirlər görülmür. Lakin bunlarla arxayınlaşmaq olmaz, sudan israfçılıqla istifadə edənlərə, çirklənməni doğuran səbəblərə qarşı daim mübarizə aparılmalıdır. Əlbəttə, bu mübarizə ümumxalq işidir və heç kəs bu müqəddəs işdən kənarda qalmamalıdır.

Ə Ağaddin BABAYEV,
APA İnformasiya Agentliyinin bölgə müxbiri.
[Lənkeran.](#)

Yazı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Kütəlvəzi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun keçirdiyi müsabiqəyə təqdim edilir.